עבודת התפילה - לפי המפרש ודברי הרב קוק - שיעור סיכום - 2

קריאת שמע. הכוונות והלכותיה

סא דין כמה צריך לדקדק ולכוון בקריאת שמע, ובו כ"ו סעיפים:

א [א]יקרא קריאת (א) שמע (ס) [מ] (ב) בכונה (ג) באימה ביראה (ד) ברתת וזיע: ב [ב]אשר אנכי מצוך היום׳ הינו לומר, בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, ולא כמי שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו

חביב (ה) אצלו: ג [ג]בקריאת שמע יש רמ"ח תבות, וכדי (ו) להשלים רמ"ח כנגד איברי של אדם (ז) מסיים שליח־צבור (ח) ה׳ אלהיכם אמת (ט) וחוזר ואומר בקול רם (כ) [נ] (י) ה׳ אלהיכם אמת: הגה וכזה כל אדם יוצא, הואיל ושומעין מפיו של שליח־צבור שלש תבות אלו (כ"י כשם א"ח). ואם היחיד רוצה גם־כן לאמרם עם השליח־צבור, אין איסור (ג) כדבר (דברי עצמו): [ד]ואם הוא קורא בחיד יכוין (ד) (יב) בט"ו נוין שבאמת וציב׳ שעולים תשעים, והם כנגד שלשת שמות המנויה, שכל שם עולה עשרים ושש ואדבע אותיותיו הם שלשים: הגה ויש עוד טעם אחר בדבר, דט"ו נוין עולין תשעים, והקריאה נחשבת אחד, (יג) הרי תשעים ואחד כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו, והני כאלו אמר ה׳ אדנ"י אמת (מהרי"ק שורש מ"ב ואגור). ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע בחיד (יד) יאמר אל מלך נאמן (ה) שמע וגו׳, כי שלש תבות אלו משלימין המנין של רמ"ח, והוא בחקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבורחר בעמו ישראל באהבה, וכן נוהגין. ונראה לי, מכל מקום כשקורא עם הצבור לא יאמר ׳אל מלך נאמן׳, רק (טו) יאמר אמן אחר השליח־צבור כשמסיים הברכה, (טז) וכן נוהגין ונכון הוא: ד הנוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכונה: ה יונהגין לתן (ו) [ו] (יז) ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכון: ו יצריך (יח) להאריך בחי"ת של ׳אחד׳ כדי שימליך הקדוש־ברוך־הוא בשמים ובארץ, "שלזה רומז החטורות שבאמצע גג החי"ת, ויצריך בדל"ת של אחד שעור שיחשב שהקדוש־ברוך־הוא יחיד בעולמו ומושל בארבע רוחות העולם, (יט) ולא יצריך יותר מכשעור זה. "יוש נוהגים להטות הראש כפי (ו) (כ) המחשבה מעלה ומשה ולארבע רוחות: ז ידגיש (ס) [ס] (כא) בדל"ת שלא תהא כרי"ש: ח "לא יחטף בחי"ת ולא יצריך באל"ף: ט "אסור לומר (כב) ׳שמע׳ (ע) שתי פעמים, (כג) *בין שכופל התבות שאומר שמע שמע, בין שכופל (כד) הפסוק ראשון:

שולחן ערוך - אורח חיים סימן סג

(ב) בכונה. אליהו רבא הביא בשם הכל־בו, והוא בירושלמי סוף פרק קמא דברכות, דבקריאת שמע מרמז עשרת הדברות: ב"ה׳ אלהינו" מרמז "אנכי ה׳ אלהיך"; "ה׳ אחד", דבור "לא יהיה לך"; ובפסוק "ואהבת" מרמז דבור "לא תשא", דמאן דרחם למלכא לא משתבע בשמה לשקרא; ובפסוק "וכתבתם", דבור "לא תחמד", דכתיב "בייתך" ולא ביית חברך; ובפסוק "ואספת דגנך", דבור "לא תגנוב", ד"דגנך", ולא תאסוף דגן חברך; ובפסוק "ואבדתם מהרה", דבור "לא תרצח", דמאן דקטל יתקטל; ובפסוק "למען ירבו ימיכם", דבור "כבד את אביך"; ובפסוק "ולא תתורו וגו׳ ואחרי עיניכם", דבור "לא תנאף"; ובפסוק "למען תזכרו" וגו׳, דבור "זכור את יום השבת", שהוא שקול כנגד התורה; ובפסוק "אני ה׳ אלהיכם", דבור "לא תענה ברעך עד שקר". על־כן צריך האדם להתבונן בהם בעת אמירת קריאת שמע, כדי שלא יבוא לעבר על אחת מהן: (ג) באימה וביראה. ונראה (ג) דאימה ויראה זו היא באופן זה, שיכונן בשעה שהוא קורא את שמע לקבל עליו על מלכות שמים, להיות נהרג על קדוש השם המיחד, דזהו: "בכל נפשך", אפלו נוטל את נפשך, ועל זה אמר המכתוב "כי עליך הרגנו כל היום", כי אז בכונה זו יקראנה באימה ויראה ורתת וזיע. (ד) ברתת וזיע. כתב השור בשם רב עמרם: לשון איניש לקריאת שמע בכל זמן דקרי לה כפרוטגמא חדשה [הוא כתב צווי המלך על בני מדינתו], וחשב בלבו: אלו מלך בשר ודם שולח פרוטגמא חדשה, בדאי היו כל בני המדינה קוראין אותה באימה וברתת וזיע; קל־וחומר לקריאת שמע, שהוא פרוטגמא של מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא, שחייב כל אחד לקרותה באימה וברתת וזיע. וכתב הפרישה, דלהכי המשילו לפרוטגמא כתב וצוה המלך, לומר לך שלא תקרא קריאת שמע בחטיפה ובמרוצה ובערבוב הדברים, אלא במתון מלה במלה ובהפסק בין דבר לדבר, כאדם הקורא צוה המלך שקורא במתון גדול כל צוה בפני עצמו לחבינו על תכונתו, כך יקרא קריאת שמע, כל צוה וצוה ענש ענש הנזכר בו ישים אל לבו לחבינו, כי הוא צוה המלך הגדול ברוך הוא:

מעלה ברונה - לא השלחן ערוך סימן סג.

ג (ו) להשלים

רמ"ח. כדאיתא במדרש הנעלם: פתח רבי יהודה ואמר "רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך", התורה היא רפואה לגוף ולעצמות בעולם הזה ובעולם הבא, דאמר רבי נהוראי אמר רבי נחמיה: בקריאת שמע רמ"ח תבות כמנין איבריו של אדם, והקורא קריאת שמע כתיקונו, כל איבר ואיבר נוטל תבה אחת ומתרפא בו, וזא "רפאות תהי לשרך" וכו׳; ונהלא בקריאת שמע אין שם אלא רמ"ח תבות וכו׳, מאי תקנתה? תקנו שיהא שליח־צבור חוזר השלש תבות, ומאן נינהו? "ה׳ אלהיכם אמת", כדי להשלים רמ"ח תבות על הקהל וכו׳;

מעלה ברונה - לא השלחן ערוך סימן סג.

מצות

ק"ש צווה הש"י ליחד שמו ערבית ושחרית, כי כך מחויב בערבית להודיע כי בלילה בהעדר האור כל הנבראים כאלו יש בהם העדר הוא החושך, ואז יש ליחד שמו כי הוא יתברך אחד מצד הזה שכלם יש בהם העדר כמו שמורה הלילה והוא קיים לכך הוא אחד. וביום הכל נמצא, ולכך יש ליחד שמו גם כן כי מאתו נמצא הכל כמו שבערב אליו נאסף הכל והכל נמסר בידו כדכתיב (תהלים ל"א) בידך אפקיד רוחי, וכך מאתו נמצא הכל ובבקר שהכל נמצא יש לייחד שמו כי הוא אחד כי ממנו נמצא הכל. והנה הוא אחד הן מצד הערב שאליו נאסף הכל בידו הוא ית׳ אחד, הן מצד הבוקר שהכל נמצא הוא אחד כי מאתו נמצא הכל ומאחר שמאתו נמצא הכל הוא ית׳ אחד ואין זולתו, ועל זה באה מצות ק"ש בערב ובבקר.

והוא דבר מופלא כי מספר שלהם כמו מספר אחד, כי היה יעקב נגד האל"ף של אחד וח׳ בני אמהות וד׳ בני השפחות הרי מספר שלהם הם אחד במילואו, שהרי יעקב ובניו הם י"ג כמספר אחד במילואו. וה שאמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, כי יעקב הוא אחד בעצמו ולפיכך אין בלבו אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד כי אנו מתחברים ביחד עד שאנחנו אחד, וזהו על ידי יעקב כי יעקב הוא אחד לגמרי בעצמו לכך יעקב נגד האל"ף שבמלת אחד, ולכך אמרו כשם שבלבך אינו רק אחד כי יעקב יחיד היה ובודאי אין בלבו אלא אחד. כך אף אם אנו הם יותר מ"מ אנו מצטרפין לאחד כי כך מספר שלנו עם יעקב שאנו מתחברים אליו במספר אחד ולכך אמרו שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד. וכן מה שאנו אומרים שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד, היינו שכל אחד מישראל מקבל מלכותו יתברך עליו באמצעות כלל ישראל אשר הכלל מלכותו יתברך עליו, ויש לומר שמע ישראל ה׳ אלהינו וגו׳ כאלו הוא מדבר אל הכלל, ודברים אלו עמוקים מאד:

נתיב הענוה - לא המאירי פרק ג

"שמע ישראל", כל שתי תיבות יפסיק מעט, ויכוין בתו: שמע ישראל - קבל ישראל כי ה׳ הוא אלהינו. ועוד, כי ה׳ הוא אחד. ועי"ן של "שמע", ודל"ת של ", יכוין במחשבתו באותיות גדולות. ויאריך בדל"ת של "אחד" ויכוין שהקב"ה עולמו ומושל בארבע רוחות העולם. ויש מכוונים: א - ה׳ יחיד בעולמו. ח - מושל ה רקיעים ובארץ. ד - מושל בארבע רוחות העולם. יכוין בקריאת שמע לקיים עשה מדאורייתא. אם לא כיון כלל בפסוק ראשון של קריאת שמע חוזר וקוראו אמנם לא יחזור מיד עד שיגמור פרשה ראשונה של קריאת שמע עד "ובשעריך" ויקרא שוב "שמע ישראל" בכוונה וימשיך "ברוך וכו׳". כשאומרים את הפסוקים "שמע" ו"ברוך שם וכו׳" נוהגים לכסות את העינים ביד ימין.

מהלכות הרב מרדכי אליהו ז"ל

ביאור - קול אליהו

ערוץ מאיר - הערוץ שלי ליהדות www.meirtv.co.il

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל | קבל והבן ישראל | יְהוָה אֱלֹהֵינוּ | הוא האלוה שלנו, שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כלם | יְהוָה אֶחָד | יהוה אדון הכל היה הוה ויהיה אדון הכל היה הוה ויהיה יאהדונהי יאהדונהי

יחיד ומיוחד שולט בשבעה רקיעים ובארץ
מושל בארבע רוחות העולם.

שמע ישראל וגו', שמע והבן לדבר זה: ה' שהיה מאז באין תחילה הוא ה' של עכשיו, והוא ה' שיהא חי וקיים באין סוף ותכלה. ובענין זה הוא "אחד", כלומר יש בו לבדו אחדות כזה מה שלא היה ולא יהיה כן בשום דבר שבכל העולם. דבר אחר[55]: אי אפשר כאן בלא שלש אזכרות מפני קטרוג של אומות העולם, שאם אמר: שמע ישראל ה' אחד, היו כל אומה ואומה אומרים על תרפותם: על שלנו הוא אומר שהוא אחד, עכשיו שאנו אומרים אלהינו, נודע שעל אלהי ישראל הוא מדבר שהרי עמהם היה מדבר. ואם אמר ה' אלהינו אחד, היו אומרים שאלהי ישראל אחד מן האלהים[56], וכל שכן אם אמר שמע ישראל אלהינו אחד[57].

שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. בכונות פשוטות של ק"ש איתא שצריך לכוון באמירת פסוק זה, לייחד את הקב"ה שהוא יחיד ומיוחד בכל העולם כל שבעת הרקיעים ובארבע רוחות העולם, וכן וימסור נפשו רוחו ונשמתו למען קדושת שמו ותברך. וצריך ביאור דהרי פסוק שמע ישראל הוא סוד האמונה שהקב"ה הוא יחיד ומיוחד והוא אחד אין שני, אבל היכן מרומז כאן ענין מסירת נפשו רוחו ונשמתו להשי"ת. וביותר צ"ב, שהרי ענין מסירת נפש נזכר להלן, וכמו שדרשו חז"ל (ברכות נד.) ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך.

והבי' בזה דהנה שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד לא נאמר כשאר מצוות התורה בלשון ציווי, וכמו ואהבת את ה"א שהוא ציווי, ואילו כאן כתיב הלשון שמע ישראל שאין זה ציווי אלא הר"ז הודעה ליהודי שידע את מהותו, והיינו כי כל המצוות ניתנו ליהודי אך מהו יהודי עצמו זה נאמר בפסוק זה, שמע ישראל, ה' אלקינו ה' אחד. אצל יהודי יש רק דבר אחד, ה' אלקינו ואין עוד מלבדו. בכל הבריאה דומם צומח חי ומדבר אין שום דבר מלבד כח הבורא ית', כמ' אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, וכמ"ד (נחמיה ט) ואתה מחיה את כולם, שכל החיות היא מאלקות ואין דבר יכול לנוע ממקומו בלי השגחתו הפרטית, וכל הבריאה מתקיימת מהכח עליון של ואתה מחיה את כולם. והכרה זו מביאה יהודי להתבטל לגמרי להשי"ת בבחי' לך אני וכל אשר לי, שהרי אין שום דבר חוץ מהשי"ת, וכשלעצמו אין לו שום קיום מבלי כח הקב"ה. וזהו פי' ה' אחד, שהכל בטל ומבוטל אליו ית'. ומרומז הענין במה דאי' בשו"ע (או"ח ס"א) שצריך לכסות עיניו באמירת פסוק זה,

ע"ד אסמכתא דריש כן, דציצית בגימטרי"א ת"ר, וחמשה קשרים מונה חוטין הם ביחד תרי"ג, ולכן מביא רון זה לזכירת כל המצות, וע"י זכירתו מביאה לידי מעשה, וכמו דדריש למעלה ראיה מביאה לידי זכירה, זכירה לידי עשיה.

שלא מצינו במק"א חובה כזו, אלא שזה בא גם לבטא ענין תכלית הביטול שבפסוק זה, שחוץ ממנו ית' הכל אין ואפס.

וזה המעמד המיוחד של קריאת שמע בעם ישראל. כמו שמצינו שסדר הש"ס מתחיל מאימתי קורין את שמע בערבית, כי היום מתחיל מהלילה, ומיד בתחלת יומו של יהודי ראש לכל דבר קורא הוא ק"ש ומקבל עליו עול מלכות שמים, שהוא בטל לגמרי להשי"ת. ולכן קדמה פרשת שמע לפרשת והיה אם שמוע להקדים קבלת עומ"ש לקבלת עול מצוות, כי ענין ההתבטלות קודם לעול מצוות, כי זו מהותו של יהודי בעולמו להיות בטל בתכלית להשי"ת, וזה קודם לכל המצוות, וע"כ מיד בתחלת היום קורין את שמע בה מקבל יהודי ע"ע את ההתבטלות לה' אחד. וכן כאשר יהודי נולד קורין את שמע בכל לילה ליד מטתו, וכאשר מכניסין אותו לברית אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, וכן באחרית ימיו בשעה שהוא הולך לעולמו אומרים שמע ישראל ה"א ה' אחד, כי שמע ישראל הוא היסוד של יהודי המלוה אותו בכל ימי חייו, שבראשית כל דבר הוא מקבל ע"ע עול מלכות שמים ומתבטל להשי"ת בקריאת שמע ישראל. וכמ"כ בתחלת השנה בראש השנה אומרים בראשונה סדר מלכויות כמאחז"ל (ר"ה טז.) אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם.

. וזכרתם את כל מצות וגו' ולא תתורו וגו'. ומאי כך כתיב עוד הפעם למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי וגו'. הענין, דשמי זכירות הללו נכן ומקבלת בחות לשמי לופני הנהגת האדם מישראל, האחד מי שחייו בדרך הכבושה לרבים עוסק בענני פרנסה ומכל מקום עליו לשמור לעשות מצוה בזמנה, השני מי שמופרש לעבודת ה' ומתבודד ושוקע עצמו להשגת ה', וגם עליו לשמור מצוה בזמנו ולא לקפח מעשה המצוה בשביל דיקות ד"ו. וכבר אמרו חז"ל במסכת שבת [קכ"ז ע'] גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה שכן מצינו באברהם אבינו שאמר להקדוש ברוך הוא אל נא תעבור וגו', ולא כוונו חז"ל שהמכנים אורח גדול במעלה ממי שזכה להקבלת פני שכינה, זה אינו מוכח מזה המקרא כלל, אלא גדול לפני ה' לעשות זה

ג. תניא סומכוס אומר, המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. אריכות החיים נאותה למי ששם לו בחייו מטרה נשגבה, שכל שיתרבה ערך האמצעיים שמגיעים אותו אל מטרתו יגדל ערך מטרתו. ע"כ צריך שיחי' חיים ארוכים כדי שיוכל להרבות בהצעות המגיעות אל התכלית. מה שא"כ מי שאין לו בחיינו מטרה, א"כ כל רגע בחייו בודד הוא, ומאחר שהם עוברים, אין הבדל בין רב למעט ואורך או קוצר. והנה פרי האריכות באחד, הוא למען השרש בנפשו, כי מתוך שהשי"ת הוא אחד, שולט בעולמו ביחודו, וכל מה שברא ברא רק לתכלית נשגבה ומיוחדה, ואנו צריכים ללכת בדרכיו, לשום כל חיינו מטרה לתכלית מרוממת, מאריכים לו ימיו ושנותיו, למען יוכל להגדיל פעלים למטרת התכלית המקודשת, שכל שירבה בהצעות תגדל תפארת התכלית.

המצוה של הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, ומי שהגיע לאהבת ה' והקבלת פני שכינה והגיע לפני מצוה של הכנסת אורחים, עליו להפסיק דביקותו ולהזדקק למצוה שבאה לידו, כמו שעשה אברהם אבינו, וכל שכן מצוה שבינו לשמים שאין אפשר לעשות על ידי אחרים. ועל אלו שני אופני מיי הישראלי נוה ה' לעשות חוטים לזכרון, ובשביל אופן הראשון נוה לעשות חוטי הכנף מין כנף, ועליו כתיב וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, שלא יהא העסק משכחו ממצוה בזמנו: **ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם.** לימדנו זה מעשה המצות שלא נתשבו למצוה אלא אם עושה ומאמין על כל פנים שהוא מצוה ועושה, לאפוקי אם לבבו פונה אחרי מיצות שאינו מאמין במצוה כלל, אין בעשייתו נחשב למעשה וחזו אחרי לבבכם, ופירשו בגמרא ברכות פרק א' [י"ב ב'] זו מינות. וכתיב עוד ואחרי עיניכם היינו עין הדעת, דיש עושה מצוה ומכוין שלא לצאת בה על פי איזה טעם שנראה לו בדעת שטוב יותר שלא לצאת ידי מצוה, זה האופן אינו נחשב למצוה, (וכמש"כ התוס' בכמה מקומות דאפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כונה מכל מקום אם מכוין שלא לצאת ודאי אינו יוצא ידי חובה, והכי עיקר כמש"כ בחידושי הענק שאלה סימן קנ"ד בעזרו ית').

"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (דברי ו, ד).
פעמיים ביום, אומר כל יהודי פסוק זה שבפרשתנו. מה אמורות מלות הפסוק לומר לנו? לאלו ערכים ומעשים, צריך שינון פסוק זה (והבאים אחריו בפרשה) לחנך אותנו? – ניתן לומר, שתמציתו של הפסוק היא זו: ה', הוא הבורא והמנהיג היחיד של העולם. זוהי מציאות בלתי משתנית, מאז ולעולם. כל הרצונות והכוחות הן שלו, והרצון המרכזי שאנו מוזהים, הוא רצונו הכביר והמתמיד להיטיב. מטרת בריאת העולם (כפי הגלה לעינינו) היתה אחת ויחידה: להשפיע מטובו האין-סופי על ברואיו. לשם כך יצר ברואים, כדי שיהיה על מי להשפיע טובה וברכה.

קביעה זו שבפסוק הראשון, מחווה תשתית לאמונתו של כל יהודי (עוד על כוונת פסוק זה: שיחות לספר במדבר' עמ' קיח; שיחות ליוהכ"פ' עמ' עט). הפסוקים הבאים שבפרשה, הם תוצאה הנובעת מאמונה זו: כיוון שהיחידות היא תורת-חיים שיורדת לחיי המעשה, לכן אין האמונה שבפסוק הראשון נותרת ערטילאית, מופשטת, אלא היא מלווה במסקנה מעשית המפורטת לחלן:

היות וה' הוא בעל היכולות כולן, ורצונו להיטיב עמנו, נמצא שהוא הכתובת היחידה לכל בקשותינו. אין כתובת אחרת. כל הטוב והאושר שאנו מעוניינים בו ושואפים אליו – מצוי אך ורק בידו. יתרה מזו: כיוון שהוא אין-סופי, הרי שגם רצונו להיטיב הוא אין-סופי; הוא רוצה להיטיב לי, אף יותר ממה שאני רוצה להיטיב לעצמי... כי לעומת הרצון העליון, הקיים בכל עת – כמה כבר יכול בן-תמותה לרצות? ומעתה: כיוון שמדובר במי שרוצה כל-כך בטובתי, הרי שהמסקנה המעשית היא אחת והכרחית:

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"! (שם, ה) – הוא היחיד הרוצה - והיכול - לדאוג לכל מחסורך ולאושרך, ואם-כן, למה לך לחפש קשרים עם כוחות נוספים? הרי כולם טפלים לו, כולם תלויים בו; מציאותו של כל כוח או ערך אחר בעולם, נובעת ומתאפשרת בחסדו בלבד.

לפיכך: כיוון שהוא המקור היחיד לכל הטוב שאתה רוצה בו; מאחר שהוא יצר אותך אך ורק כדי להשפיע עליך טובה כל חייך – תְּקַע בלבך את אהבתו בלבד! התרכז אך ורק בו, והפְנֵה את משאלותיך אליו בלבד! ושוב, אל נא תשכח: אינך צריך לחשוש, שמא הטובה שאתה מבקש ממנו היא בניגוד לרצונו, או - חלילה - "מטרידה" אותו. אדרבה: רצונו האין-סופי להשפיע עליך טובה, גדול אף מרצונך האישי לקבל טובה.